

TWAALF UUR/WIMPERSLAG

Twaalf uur (door heel de stad slaan minutenlang klokken, pendules en carillons) en de Amstel glinstert in het winterlicht. De middag vertrekt van nul. Loop maar naar het raam, kijk naar links, langs de kale bomen waar de Herengracht onder de brug met de Amstel samenvloeit. Zie je hoe de rivier witte stekels opzet in de wind? Lekker stug water, waarover de rondvaartboten stoer voorwaarts schouderen. Van achter het raam op de tweede verdieping van dit stadspaleis is de winterdag een schouwspel. Een constante stroom lucht, licht, regen, vuilgrijze wolken en over vijf uur alweer duisternis. Een carrousel van onverstoorbare omstandigheden.

De enige goden die aanspraak op eeuwigheid kunnen maken (en dan nog maar de beperkt houdbare eeuwigheid van de planeet aarde) zijn de weergoden. De atmosfeer, kolkend en stromend, is het langstlevende wezen op onze planeet. Eerst was het een heksenketel van giftige oersoep, vulkaanstof en methaangas. Jarenlange onweersstormen geselden varens, kakkerlakken en dinosaurussen. Waterapen, homo habilis, neanderthalers en cro magnons inhaleerden allemaal met hetzelfde plezier een lentebries en herkenden de zwartblauwe wolken die een donderbui aankondigen, net als wij.

Het miezerde op de Babylonische beschaving. De Grieken tobden met tocht. De Hunnen hadden tegenwind. Romei-

nen onderschatten de dooi en zakten door het ijs. Over de hele wereld gaan al duizenden jaren schepen naar de kelder als het stormt. Oogsten verregenen. Kuddes verdorsten. Veldtochten lopen vast in regen, modder en sneeuw. Keizers en bedelaars krijgen zonder onderscheid des persoons stof, wind, regen, hagel en bliksem om de oren. Er zullen altijd mensen zijn die denken dat ze met bepaalde liederen, danspassen of kinderoffers het gewenste weer kunnen bestellen. Maar een betrouwbare methode is het niet. En ook de wetenschap die ons hersenchirurgie, Photoshop, de Hubble telescoop en bètablokkers bracht, heeft weinig te bieden als er een tropische orkaan aankomt of het gaat ijzelen bij windkracht zeven. Dan doen we er goed aan onze treinen, vliegtuigen, auto's en fietsen stil te zetten en even weg te kruipen.

Het weer komt en gaat, draait voorbij, het is onophoudelijk in een complexe beweging. En op een lullige manier is het daarom het schitterendste voorbeeld van de eeuwige wederkomst van hetzelfde. Eeuwig zullen wij moeten beitsen. Eeuwig de lippen vet houden als de schrale oostenwind opsteekt. Eeuwig stoken en koelen. Irrigeren en droogpompen. Tot het einde der tijden brandt de zon wreed op de nekken van de zwoegende boeren in de tropen, waarna de moesonregens de rivier doen overstromen en al het gezwoeg vergeefs is geweest. Eeuwig roesten bruggen, hekken en fietsen. Tot in lengte van dagen zal de wind kapsels, paraplu's, de fruitoogst en zonneschermen vernielen.

Het weer gaat al een slordige vier miljard jaar helemaal nergens over en toch is het eeuwig en altijd actueel. Een mens ziet het levenslicht op een gure dag met storm en natte sneeuw en wordt begraven op een klamme middag in september zonder zon. Ik sta hier met jou in een leeg huis, een stadspaleis aan de Herengracht in Amsterdam en als straks

die bui neerklettert (zie je dat ie al valt bij het Amstelstation?) op de zinken platen waarmee het dak gewapend is, dan is ie niet te onderscheiden van een bui van tweehonderd jaar geleden. Dit huis is naar menselijke inschatting van een respectabele ouderdom, maar op de tijdschaal van de weergoden zijn die driehonderd-achtendertig jaar een wimperslag.

EEN LEEG HUIS/BENIJDEN

Een leeg huis, lekker, de geur van vers stuc- en schilderwerk. Vind je niet? Geen kasten en bedden, geen tapijten en pannen, geen vazen en fauteuils, geen boekenkasten en wasmanden. Nergens kun je de belofte van een nieuw begin zo goed beleven als in een oud huis dat grondig wordt opgeknapt. Nieuwbouw kan veelbelovend en opwindend zijn, maar het is ook een goedgelovige sprong in het onbekende. In een jaar tijd kunnen gebrekkig materiaal en constructiefouten het stralend nieuwe huis veranderen in een schandelijk en bespottelijk bouwsel. Een decor waarin onverschillige en incompetent lieden je hebben voorgespeeld uit het niets een fantastisch huis voor je te bouwen. Daar zit je dan in de parodie op je nieuwe leven.

Het grondig vernieuwen van een oud huis profiteert niet alleen van je verlangen naar de toekomst, maar ook van je zorg en liefde voor wat er al is. Het mooiste is het als zich iets onbekends en ongeziens openbaart in wat je al kende en waardeerde. Wat ergerlijk onbruikbaar was geworden is opeens weer binnen handbereik. Wat droevig stemde, omdat het zorgen opriep en herinnerde aan verval en het verstrijken van de tijd, blijkt een bron van plezier en geestdrift te kunnen worden.

Het wegbreken van timmerwerk of een later neergezette

loze wand legt de natuurlijke verhoudingen van het oorspronkelijke huis bloot. Met wat geluk ontdek je op die manier schatten. Nieuwe mogelijkheden. Ik denk wel eens dat een nieuw begin, oftewel een her-begin, feestelijker en bedwelmender is dan zomaar iets nieuws. Waarom? Vermoedelijk omdat er in het woord een voorgeschiedenis verzwegen is. Opnieuw beginnen heeft een tragische bijklank; denk aan een bijgelegde ruzie, een gelijmde coalitie, een verzoend echtpaar, een herstelde vriendschap. Onvermijdelijk roept dat een besef op van nieuwe moeilijkheden, de wraak van het oude zeer en toekomstige slijtage. Wat je kunt horen aan dat woord is dat aan de geschiedenis niet te ontkomen valt. Juist daarom (volgens de logica van het tragisch enthousiasme) is een nieuw begin het mooiste wat er is: een interval waarin nieuwe energie een oude vorm wordt binnengesliisd. Het bestaande verjongt zich met een tussensprint die door alle betrokkenen met geestdrift en hartsucht kan worden toegejuicht. Voor je het weet heb je nieuwe en oude vormen door elkaar.

Een nieuw begin veronderstelt eerdere, oudere 'beginnen'. Die waren noodzakelijk, net als het huidige nieuwe begin. Waarmee gezegd is dat er geen nieuw begin kan bestaan zonder de mislukking, teleurstelling, uitputting en slijtage die eraan voorafgingen. Dit huis is er zelf een goed voorbeeld van. Het is gebouwd door Meester Gerrit Hooft Gerritszoon in 1741, maar niet op een leeg perceel. Al in 1668 waren er twee huizen opgeleverd, gekocht door de katholieke Oldenzaalse makelaar en koopman Hendrik Staats in 1671.¹ Hij woonde in het ene huis en verhuurde het andere. Zijn kleinzoon Hendrik Gerardszoon Staats verkocht beide pan-

¹ Zie de chronologie op blz. 109

den in 1741 aan Gerrit Hooft, een jonge telg van het rijke regentengeslacht, en die liet de huizen zo grondig verbouwen en vergroten dat er van de zeventiende-eeuwse panden niets meer terug te vinden is. Ze zijn opgeslokt en vernietigd door de bouwplannen van Hooft. Hij bouwde een breed huis. Twee adressen onder eenzelfde dak. Een hardhandig en groots nieuw begin. Heel iets anders dan het bescheiden timmeren en schilderen dat je hier om je heen ziet.

Het is lang geleden maar oud en versleten zien die enorme balken die de zolderverdieping dragen er niet uit in hun frisse witte verfjas. Toch? Wat een kracht gaat daarvan uit. Moet je zien, eeuwenoud, zo lang als het huis diep is, zo breed als een man! Al die tijd houden ze stand, en als boom waren ze al ruim een eeuw oud toen ze gekapt werden. Ja, denk eens aan de bomen waaruit ze gezaagd zijn. Stel je eens voor dat je in het bos staat tussen vijftig meter hoge eiken, aan het einde van een houtweg diep in Duitsland, in alle vroegte op een herfstdag van het jaar 1740. We zijn erbij terwijl deze reusachtige lichamen tegen de vlakte gaan. Hoor je de doffe klank van de hoeven van de trekpaarden op de zachte bosgrond, hun snuivende ademhaling en het gerinkel van de kettingen aan hun tuigen van hout en leer? De paniekzang van de vogels die zich vermengt met het ritme van de trekzagen van de vesters.

Als de bomen van takken zijn ontdaan volgt de sleep door de paarden, over rollende dennenstammen, naar de oever van de rivier, waar de watermolen de zagerij aandrijft. Dagen later vertrekt het Rijnschip stroomafwaarts naar de Lage Landen. Misschien is de jonge meneer Hooft komen kijken toen het schip met de balken voor zijn huis was aangekomen in Amsterdam. Denk aan de hakken van zijn elegante schoenen op de stenen van de kade van het Damrak.

Een zelfverzekerde Hollandse patriciër, drieëndertig jaar oud, in de bloei van zijn leven. Het is een zachte lentedag en hij staat met de duimen in het vest gehaakt te praten tegen een voorman van de bouwers. Onderwerp is het overladen op platte schuiten voor vervoer naar de Herengracht.

Hij praat met nadruk en gezag. De voorman kijkt naar de imposante blonde eiken balken en knikt ernstig. De wind speelt even met de pruik die Meester Gerrit Hooft draagt. Een kleine beweging in de over zijn schouders vallende kastanjebruine krullen. Ze omlijsten samen met de driekantige hoed het ronde gezicht waarin de vlezige mond, de stompe neus en de hoge, boogvormige wenkbrauwen het meest opvallen. Zijn stem is helder en lenig. Hij vertelt dat ze nog bezig zijn puin af te voeren uit het huis op de Herengracht. Maar met een dag of twee is alles weg en kunnen de timmerlieden aan de grote verbouwing beginnen.

Het wordt een hoog en breed huis met strakke lijnen, dat bekroond zal worden door een zogenaamde trigliefenlijst en een attiek met de familiewapens van hemzelf en zijn vrouw, de families Hooft en Witsen. Het zal een klassieke adellijke indruk maken. Hij is een keurige hervormde regentenzoon, schepen van de stad, de toekomstige bewoner van dit huis, maar hij is ook een sloper, een veroveraar. Het zeventiende-eeuwse huis was hem te klein, te oud, te armzalig. In alle betekenissen van het woord wil hij zich de percelen aan de Herengracht toe-eigenen.

Hij popelt om zijn nieuwe paleisje voltooid te zien, van kelder tot zolder in dezelfde hedendaagse stijl gedecoreerd. Hij heeft Jacob de Wit, een van de meest gewilde decoratieschilders in de Republiek, al gestrikt. De man is druk, er zijn wel tien adressen op de Heren- en Keizersgracht waar hij besteld is. Het zal daarom even duren, maar volgend jaar of het

jaar daarop zal Gerrit Hooft in zijn nieuwe huis omringd zijn door de beste schilderijen die er te koop zijn. Een grote zolderschildering en drie deurstukken heeft hij besteld. Zo mogelijk nog trotser is hij op de toezegging van Thijs en Bernard de Wilde, leerlingen van Jan van Logteren, de beroemde beeldhouwer, die een marmeren schoorsteenreliëf zullen maken voor het nieuwe huis. In een dikke, vergulde lijst. Hooft verheugt zich erop aan de kunstliefhebbers onder zijn gasten straks te kunnen zien dat ze hem erom benijden.

MOOI KOUD LICHT/SALON

Mooi koud licht, hoe het hier over de witte wanden van het trappenhuis stroomt. Het zal wel een van de laatste opklaringen van de middag zijn. Kom eens mee. Hier naar de overloop en dan een halve verdieping de trap af. Als je daar staat en omhoog kijkt naar de ornamenten die de witbepleurde leegte inlijsten, zie je een vormprincipe waarop dit huis gebaseerd is. De lichtkoepel is vierkant met afgeronde hoeken. Oudhollands aandoende boogramen met vierkante onderverdeling, als in de vensters van een bescheiden kerk. Maar in het plafond van het lichthuis is een onstuimig gipsen ornament aangebracht. De bloemkelk in het midden heeft iets van een draaikolk, de bladeren die er in een asymmetrisch patroon omheen staan doen aan schuimende golven denken.

Ook in de bovenhoeken van het trappenhuis zelf en in de kroon van de lijstversieringen aan de wanden komen die wild krullende bladeren terug. Moet jij ook aan golven denken? De verwisseling van vlezig plantenblad en de momentopname van een golf vat ik op als een spoor van de invloed van Gerrit Hooft. Als een teken van zijn smaak, zijn karak-

ter. Het is een gedaanteverwisseling als uit een droom. Een droom met een statig en ordelijk verloop, maar steeds doorschoten met die wilde dubbelverschijning: de slap openvallende kelk, waaruit kronkelende slierten de ruimte veroveren. Een waterige explosie, tentakels zonder plan.

Hoor je dat gestommel? Het komt van de voorkant. Onze voetstappen galmen door het lege huis. Moet je de lucht zien en het water in de gracht. Die bui laat niet lang op zich wachten. Het is harder gaan waaien. Ik denk dat het geluid dat we hoorden het rammelen van de ramen in hun sponningen was. Moet je zien, geen dubbel glas. Geen rubberen tochtstrips. Gewoon een enkel venster in een houten raam dat op en neer schuift aan een touw met contragewicht. Daar zit speling in, ja, dit moet het zijn geweest. Droog houten gebonk. Toch schrik je van zo'n geluid. Magisch denken is onuitroeibaar.

Ik ruik een zware, stoffige bloemengeur. Hij overstijgt de geur van verf en timmerhout die hier hangt. Vind jij het vies? Nee, ik begrijp wel wat je bedoelt. Hij is overweldigend, vermengd met iets anders; wat weet ik nog niet. Laten we gaan kijken waar het vandaan kan komen. Uit een van de kamers aan de achterkant misschien.

Zag je wat er gebeurde? Op het moment dat ik de deur openduwde klonterde het licht tot de gestalten van Gerrit Hoofd en een vrouw. Zijn roodbruine pruik ligt op een tafeltje, hij kust haar hals, haar brede ronde schouders, die uit het half dichtgeknoopte lijfje van haar onderjurk steken. Ze sputtert en lacht een beetje, maar laat hem zo te zien met plezier begaan. Dof gekleurd en spikkelig is hun beeld als in een versleten videoband. Hoofd, hier een man van in de dertig, stevig gebouwd, een vroege onderkin, staat op, een bos op zijn wangen, zijn korte donkere haar plakt tegen zijn

hoofd. Hij loopt op de twee deuren af die de kamer met andere verbinden en zet stoelen tegen de deurkrukken.

De vrouw draait haar dikke donkerblonde haar in een wrong en speldt die vast met een ivoren haarpin. Hooft is alweer terug en kust haar, knielend naast de stoel. Hij trekt haar hoofd met beide handen naar zich toe. Dan begint zijn hand al strelend over haar schouder haar borsten te zoeken. De stof van hun kleren kraakt en ruist, hun ademhaling wordt zachtjesaan snuivend. De vrouw gaat verzitten en spreidt onder haar wijde rokken de benen. Mij lijkt wel duidelijk wat er met die bloemengeur vermengd is: hun door-dringendelijflucht.

Als er op de deur wordt geklopt, tilt de heer des huizes zijn hoofd even op en luistert naar de stem aan de andere kant. Hij draait het gezicht naar de deur, sluit de ogen en zegt met stemverheffing: 'Beste Gijs, laat me een uur in vrede, ik be-min mijn vrouw!' Wat de vrouw – haar helblauwe ogen zijn opvallend bol – tot een schaterende lach aanzet. Eerst komt haar kin omhoog, dan laat ze het voorhoofd tegen de schou-der van haar man vallen. Ze pakt zijn rechterhand, drukt er een kus op, schuift de mouw van zijn hemd omhoog en leidt de hand onder haar rokken.

Dan valt hun beeld uit elkaar in splinters winterlicht, schaduw en stof dat na het schuren van de lambrisering gisteren nog in de lucht hangt. Het parfum en de lijflucht zijn verdwenen. De kamer is leeg, op een emmer verf, een kruk en een stapel profiellatten na. Het ruikt naar grond-verf. Je bent toch niet geschrokken? Kom, ik wil je iets laten zien, beneden in de salon.